



JAAP DIJKMAN

VOOR STAMCELLEN

# MATCHIS ZOEKT MATCHES

TEKST MARIËTTE BAKS | FOTO'S ERIK DE BROUWER

*Een patiënt met leukemie of een andere ernstige bloedziekte kan genezen dankzij de stamcellen van een donor. Nog steeds is het niet mogelijk om voor elke patiënt op tijd een passende stamceldonor te vinden. De kans op een donor binnen de familie van de patiënt is slechts dertig procent. Als er geen familiedonor is, gaat Matchis op zoek naar een niet-verwante donor. Een gesprek met Jaap Dijkman, directeur-bestuurder van Matchis.*

# Even

voor de duidelijkheid: als je je laat registreren als stamcel donor is de kans klein dat

je daadwerkelijk opgeroepen wordt als donor. Er moet maar net een patiënt zijn met hetzelfde weefseltype. Jaap Dijkman wil het maar even gezegd hebben. Hij vertelt bevlogen over 'zijn' Matchis, het Nederlands centrum voor stamcel donoren waar hij zich sinds 2016 voor inzet. „Het belang van veel geregistreerde donoren is groot, want er zijn tienduizenden verschillende weefselgroepen”, vertelt hij. „Je kunt het vergelijken met bloedgroepen: als je bloed toegediend krijgt, moet het jouw bloedgroep zijn. Voor je afweersysteem is het net zo cruciaal dat je stamcellen krijgt van iemand met dezelfde weefselgroep. Alleen zijn dat dus veel meer groepen dan bij bloed. Vandaar dat we veel potentiële donoren willen registreren en dat de kans dat je wordt opgeroepen niet zo groot is.”

## Jon van Rood

Dat er zoveel verschillende weefselgroepen zijn, is een ontdekking van immunoloog Jon van Rood. Hij legde de cruciale functies van het menselijke afweersysteem bloot met baanbrekend onderzoek naar bloedgroepen op witte bloedcellen, ook wel HLA-antigenen genoemd. Hierdoor kan worden bepaald of weefsels, cellen of organen van donoren passen bij die van patiënten. In 1968 werd in Leiden de eerste beenmergtransplantatie in Europa verricht, waarbij Van Rood de donor en ontvanger op basis van passende weefseltypering selecteerde. De destijds getransplanteerde baby 'Johan' woont in Amerika en heeft altijd contact gehouden met Jon. In 1988 richtte Jon het Nederlands cen-

trum voor stamcel donoren Matchis op. Ook na zijn emeritaat bleef hij hiervoor actief. Jaap Dijkman lacht: „Ik heb hem hier nog net meegemaakt. Hij kwam nog elke dag naar kantoor, met z'n rollator.” Jon van Rood overleed op 91-jarige leeftijd in 2017.

## Zeldzame weefseltypes

Begin jaren tachtig is begonnen met het vaststellen van verschillende types van potentiële donoren en met het matchen van weefseltypes van patiënten. „In eerste instantie wordt altijd gekeken of er een match is met een familielid. De kans daarop is een op vier, namelijk de kans dat een broer of zus van beide ouders dezelfde weefselgroep heeft geërfd. Later is het donorregister ontstaan; dat begon met 30.000 potentiële donoren. Nu hebben wij er al meer dan 315.000 geregistreerd.”

De kans dat een niet-verwante donor matcht met een patiënt is 1 op 50.000. Daarom is een groot bestand cruciaal. Alle stamcel donoren wereldwijd staan in de internationale databank BMDW (Bone Marrow Donors Worldwide), anoniem met een landcode. „Door deze internationale samenwerking is de kans op een match 95 procent voor mensen met Noord-Europese wortels. Maar als je uit Suriname of het Middellandse Zeegebied komt is die kans 60 tot 70 procent. Dit verschil heeft een paar oorzaken: in Duitsland staan meer dan zeven miljoen mensen geregistreerd als potentiële donor. Dat register is grotendeels opgebouwd door Peter Harf na de dood van zijn vrouw, Mechtild Harf en hierdoor en door het grote aantal Amerikaanse donoren zijn donoren van Noord-West Europese afkomst relatief goed vertegenwoor-

digd. Een andere reden voor een lagere slagingskans voor mensen van andere origine is dat er door wereldwijde migratie van verschillende bevolkingsgroepen bloedtypes zijn gemengd. Hierdoor zijn zeldzame weefseltypes ontstaan. De kans is kleiner dat die een match vinden.”

## Motivatie

Matchis heeft drie taken: donoren vinden en registreren, een match vinden voor patiënten in Nederland en donoren keuren en stamcellen afnemen als ze matchen met een patiënt. Dijkman: „Ik ben altijd erg nieuwsgierig naar de motivatie van donoren. 'Ik wil iets voor iemand betekenen', horen we regelmatig. Vaak zit daar een diepere motivatie achter; dan heeft een donor in zijn nabije omgeving meegemaakt dat iemand stamcellen nodig had, of dat er

een donatie niet is gelukt. Zo werd ik geraakt door initiatiefnemers uit de Turkse gemeenschap die een stichting hebben opgericht om donoren te werven na het overlijden van een dochter van één van hen aan leukemie.”

## Vrijwillig

Het doneren gebeurt volledig anoniem; wel krijgen donoren na afloop te horen hoe het is gegaan. „Door deze anonimiteit, conform wereldwijde standaarden, kunnen we waarborgen dat de donatie volledig vrijwillig plaatsvindt zonder oneigenlijke belangen of motivatie. Anoniem briefcontact is wel toegestaan en inmiddels zijn we bezig met een proef om de anonimiteit onder voorwaarden op te heffen als de donatie geslaagd is en langer dan twee jaar geleden plaatsvond.

**IK BEN ERG  
NIEUWSGIERIG  
NAAR DE  
MOTIVATIE VAN  
DONOREN**



## Jaap Dijkman

Jaap Dijkman werkt sinds 2016 bij Matchis. Hij is arts en bedrijfskundige en heeft een achtergrond in dienstverlening aan de farmaceutische industrie op het gebied van contractresearch: het testen van nieuwe geneesmiddelen. „Rond mijn vijftigste was ik daar wel klaar mee. Ik reisde veel en het werk was zeer intensief. Het schuurde, want geneesmiddelen dragen enorm bij aan het welzijn van mensen, maar tegelijkertijd is contractresearch ook een keiharde commerciële branche. Zo wilde ik mijn carrière niet afsluiten, dus ik besloot om mijn kennis op een andere manier te gaan gebruiken.”

Dijkman werd directeur van de ziekenhuislaboratoria in de regio Kennemerland, maar de overstap van het bedrijfsleven naar de semi-publieke sector bleek aanvankelijk lastig. Na drie jaar ging hij advieswerk doen, totdat de functie bij Matchis voorbij kwam. „Ik had direct het gevoel een effectieve bijdrage te kunnen leveren vanuit mijn kennis en eerdere ervaring. Het is een omgeving met zowel medisch-inhoudelijke professionals als marketing- en communicatieuitdagingen.”

Hij voegt eraan toe dat de verdiensten wel een stuk minder zijn, maar dat weegt ruimschoots op tegen de voldoening. „Dat miste ik bij de farma: de verbinding tussen het werk en de maatschappelijke betekenis ervan. Hierdoor heb ik een grote passie voor mijn werk en dat geldt eigenlijk ook voor bijna al mijn collega's. Daar selecteren we de mensen dan ook op die bij ons solliciteren, zij moeten dat ook voelen.”

Er werken vijftig mensen bij Matchis.



Die grens hebben we gesteld omdat het wel eens voorkomt dat dezelfde donor voor dezelfde patiënt gevraagd wordt nog een keer stamcellen te doneren en dit moet dan anoniem gebeuren. Dat is soms nodig omdat het afweersysteem van de patiënt dan een extra boost nodig heeft. We merken dat patiënten en donoren het vaak prettig vinden om iets van elkaar te weten. Dat gaat bijna altijd goed, maar het is wel belangrijk dat donoren en patiënten zich bewust zijn van soms mindere kanten als een contact anders loopt dan ze hadden verwacht.”

### Zware behandeling

Per jaar zijn er in Nederland ongeveer 400 patiënten die een transplantatie ondergaan van een onverwante donor. Wereldwijd zijn dat er zo'n 10.000. Het is een zware behandeling, vertelt Dijkman. Patiënten krijgen eerst zware medicatie om hun afweersysteem af te breken - in een volledig steriele omgeving - om vervolgens nieuwe stamcellen toegediend te krijgen. Het kan zo een half jaar duren voordat een patiënt weer een beetje is opgeknapt. “Het is echt een heel zware behandeling en genezing is niet zeker.

**HET IS ECHT  
EEN HEEL ZWARE  
BEHANDELING  
EN GENEZING  
IS NIET ZEKER**

Er kan bij de patiënt een afweerreactie optreden zodanig dat het transplantaat gezonde cellen gaat aanvallen. Dat kan ernstige vormen aannemen. Ook kan de ziekte terugkomen. Tegenwoordig krijgen patiënten na afloop van de behandeling een zware chemokuur om die afweerreactie te voorkomen. Door dit te doen kunnen patiënten ook een donatie krijgen die maar half matcht, bijvoorbeeld van een broer of zus. Maar de voorkeur gaat altijd naar een betere match met iemand die niet verwant is,” aldus Dijkman.

### Liter beenmerg

Het doneren zelf is ook niet niks: stamcellen moeten gemobiliseerd worden zodat ze vanuit het beenmerg in het bloed terecht komen. Dit gebeurt met medicatie, en vervolgens filtert een filterapparaat de stamcellen uit het bloed. Dijkman: “Maar de cellen kunnen ook rechtstreeks uit het beenmerg worden gehaald. Onder narcose nemen aan ons verbonden artsen dan beenmerg af uit het bekken. De behandelend arts van de patiënt kiest de methode. Op dit moment is er in Nederland een voorkeur voor bloed (de zogenaamde

Periferal Blood Stem Cells of PBSC), terwijl in andere landen, waaronder de Verenigde Staten, relatief vaak beenmerg wordt afgenomen.”

### Product

Als ‘het product’ - zoals Dijkman het noemt - is afgenomen bij de donor, blijft het 48 uur goed. Binnen die tijd moet het dus bij de patiënt zijn, die zich zomaar aan de andere kant van de wereld kan bevinden. “Hiervoor worden meer en meer gespecialiseerde koeriers ingezet, dus dat lukt altijd wel. Het is mooi werk!”